

Dr. Szádeczky-Kardoss Irma
ny. kultuszminiszteri főtanácsadó
a történelemtudomány kandidátusa
az ELTE ÁJK tiszteletbeli tanára
jogtörténész

A BENYOVSZKY – ÉLETRAJZ EGYES ADATAINAK JOGI ÉS JOGTÖRTÉNETI ÉRTELMEZÉSE

Előjáróban a kalandorság kérdéséről

A Benyovszky életmű értékelésére a XIX. század szellemisége nyomja rá bélyegét. A polgári fejlődés progresszív, Kálvini hatású szikár erkölcsisége, mely szigorúan a maga korának polgári dinasztiákat teremtő etikai mércéjével ítélte meg a múltbéli eseményeket s szereplőket is. Azonban olyan pozitivistá szemlélettel, amely az adathiányt is bizonyítéknak tekintette, s ahol valami nem illeszkedett az ismeretek pillanatnyi állása szerinti képbe, azonnal kigyomlálandó hamisítást szimatolt. Messze voltunk akkor még a forráskritikai tudományműveléstől, s azoktól a tapasztalatoktól, melyek kiérlelték a felismerést, hogy *valaminek (dokumentumnak, bizonyítéknak, adatnak) a hiánya nem a nemlegesség bizonyítéka is egyben*. Mivel pedig az a kor rakta le a modern történelemtudományi metodika alapjait, ez a szemlélet – bár már az alternativitásra is hajlandóképp – latens meghatározója a jelenkori tudományosságnak is.

A Benyovszky-kép ballasztja és markáns meghatározója a hol főnévként, hol jelzőként használt „*kalandor*” minősítés is, ami a XVIII-XIX. században, amikor Őt így kezdtük nevezni, még nem, vagy nemcsak azt a pejoratív „csavargó”, „szélhámos” jelentést hordozta, mint napjainkban. Bár nem mindennapi egyéniséget, de – például Jókai szóhasználatában – csak kalandos életű, merész, de tiszteletre méltó világjárót jelentett, hasonlóan például a Szepsi Csombor Márton korában és *Europica varietas*-ában világot látó „búdosók”-hoz. A Benyovszky életének úgynevezett fehér foltjai körüli gyanakvásoknak ez a jelentésváltozás is meghatározója.

Előítélet-generáló jellemző az a tény is, hogy mióta Benyovszky történetét Jókai életrajzi műve felelevenítette, életművének vizsgálatától, mint néhány más régiségbeli személyiség esetében is, egy igen fontos tudományág, a jogtudomány máig – mondjuk így – távolmaradt. Pedig mindazon adatoknak, amelyek tisztázatlansága vagy homálya ma is az életmű körüli vita forrása, határozott jogi relevanciái vannak. Mint például a személyazonosító anyakönyvi adatok, a tanúsítványok, szerződések, nyilatkozatok, periratok; a családi névadás szokása és a névhasználati mód; vagy adott események összefüggései, melyek jogi tartalmat is hordoznak, jogi kapcsolatot jeleznek, vagy ilyen következményekhez illetve következtetéshez vezetnek. Ezeknek a dokumentumoknak más tudományágak szemléletével való kezelése vezet a jogi relevanciák figyelembevétele nélküli, következőképp hiányos és sok esetben nem kifejezetten szak- vagy életszerű értelmezéséhez.

Az előadás időhatárai a Benyovszky életrajz legneuralgikusabb pontjainak vizsgálatára szorítanak, tehát az úgynevezett kalandorsági kérdés és a születési időpontra vonatkozó adatok feltételezett hiteltelenségét cáfoló adatok jogi relevanciáinak számbavételére.

Benyovszky Móric az édesanyja halála¹ és apja Verbórol való elköltözése (1760) után három vagy négy nála jóval fiatalabb testvérével maradt Verbón. Feltehetően anyai rokonainak, a Révayaknak, védőszárnyai alatt. A baj ott kezdődött, hogy a ma Benyovszky szülőházának tartott verbói ház valójában nem Benyovszky, hanem Pestvármegyei porta. Bár kétségtelenül otthona volt 1760-ig Benyovszky Sámuelnek és családjának, így a gyermek, majd fiatalember Benyovszky Móricnak is.

Móric anyjának első férje, Pestvármegyei József halála után annak vagyonát a Pestvármegyei féltestvérek örökölték, de az örökhagyó által tett (s *perben bizonyított*) végintézkedési nyilatkozat azon az özvegynek holtáig tartó kezelési és használati jogot biztosított. Ez a jog azonban a Benyovszky családnak csak Benyovszky Sámuelné sz. Révay Róza életében garantálta a lakhatást, így az ő halálával a Benyovszkyak – legalábbis az addig lakott verbói házat illetően – otthontalanná váltak. A már idősödő Benyovszky Sámuel emiatt költözött legkisebb fiával együtt a saját előző házasságából született leányának, Lendvayné Benyovszky Mónikának családjához, ahol aztán előbb a gyermek, majd 1766-ban, október 8-án maga Benyovszky Sámuel is meghalt².

Benyovszkyné halála után a két idősebb Pestvármegyei lány és férjeik kezdeményezésével szinte haladéktalanul megindult a féltestvér örökösök között a pereskedés. Ennek párhuzamában történt a Benyovszky gyerekeknek az anyai örökségű közös birtokokból való önkényes kirekesztése, amely ellen Benyovszky Móric, mint a kisebbeknek is gondját viselő legidősebb Benyovszky-fiú, úgynevezett erőhatalommal védekezett, így próbálva visszafoglalni az örökrészüket. Mivel ebben jobbagyaik segítségét is igénybe vette, a királynő, Mária Terézia elé is feljutott ügyben már nem a birtokból kirekesztő önkény elleni védekezéséért, hanem mint hatalmaskodó, jobbagylázító, közrendbontó renitencia – korabeli kifejezéssel közbátorság háborítása – lett a sógorai által előadva. Nyilvánvalóan avval a céllal, hogy emiatti elítéltetése esetén az ő örökrészt a feleségük számára, vagy akár önmaguknak megkaparintassák. Ez újabb hosszas per árnyékát és az ellenfél folytatódó provokációit vetítette a jövőbe, a per eldőléig pedig az egzisztenciális bizonytalanságot³.

Benyovszky 1760-ban tehát elveszítette s ettől fogva nélkülöznie kellett azt a családi és anyagi bázist, amely a származásához és neveltetéséhez méltó életmódot, társadalmi presztízst és egzisztenciát biztosíthatta volna a számára.

A Benyovszkyakat ebben az önkényes eljárásban kétségtelen jogsérelem érte, ami ellen Móric, mint katonacsalád sarja, a katonának nevelt fiatalember, talán túl fiatalos vehemenciával, de katonamódra reagálva védekezett. Ezáltal kockázatos helyzetbe került, mert ha sikertelen a perbeli védekezés, vagy a bíróság nem veszi figyelembe a kezdeményező provokációt, a korabeli magyar szokásjog szerinti büntetőjogi konzekvenciák a börtön melletti birtok- és státuszvesztést is kilátásba helyezték. Benyovszky Móric ezen méltatlan

¹ Benyovszky Sámuelné sz. Révay Róza meghalt 1760. július 26-án, Verbón. SOBA /Szlovák Állami Levéltár/ 2739: 349.p.

² MOL Mikrofilmtár: A.1750. Felvétel Győr-Révfül r. kat. plébániája sepulchrumából.

³ Benyovszky Sámuel Verbórol való elköltözéséig köztisztviselőként részesülő, a megyei igazgatóságban tisztséget is viselt tagja volt a vármegyei nemesi közösségnek. Móric a vármegye előtt indult perben feltehetően a sógori provokáció jeleire is tekintettel – talán az atyát megbecsülő méltányosságból is – mindössze két hónap tartamú, de nemesi szinten annál megszégyenítőbb börtönbüntetést kapott. Vármegyei hatáskörbe tartozó, s ennyire jelentéktelen ügyek ritkán szoktak egyenesen a király elé kerülni. Ha az ügy mégis Mária Terézia elé került, az – a jogi út lehetőségeit tekintve – csakis a sógorok buzgólkodása folytán történhetett, mégpedig az általuk provokált, majd általuk konstruált tényállás előadásával. Aminek nyilvánvaló indítéka a „büntetett” nyomán megnyíló vagyonszerzési – más módon megnevezve: kisémmizési – lehetőség volt.

jogkövetkezmények elől kényszerült Verbórol a Lengyelországnak elzálogosított szepességi területre, majd Lengyelországba menekülni. Így került Szepesszombatba, későbbi felesége, Hönsch Zsuzsanna szülővárosába, illetve a lengyel-orosz háborúban a kamcsatkai orosz fogságba.

Benyovszky ebben a király elé hurcolt – a sógorok által célzatos fondorlattal kiprovokált konfliktus révén őt a bűnösség látszatába is sodró – vagyoni alapú kettős jogvitában, ahol a harácsoló fondorlattal szemben megnehezül a védekezés, számolnia kellett a pervesztesség esélyével is. A méltatlan jogkövetkezmények elhárítására tehát az elmenekülésben mutatkozott a legalkalmasabb lehetőség, annak remélt esélyével, hogy a lengyelországi rokonok körében megteremtett egzisztencia a verbói sérelmek orvoslásának is eszközévé válhat.

Mivel azonban az engedély nélküli külföldre távozás *szökésnek* minősült, verbói visszatérését és a nemesi egzisztencia rehabilitálását ennek büntetőjogi konzekvenciái is nehezítették. Ezért kellett még 1777/78-ban is királyi engedélyt s avval kegyelmet nyernie a büntetlen hazatéréshez.

Benyovszkyt lényegében a sógorai taszították az általuk csapdaszerűen alakított körülmények révén a büntett formális látszatába és az országnak a szökés jogkövetkezményeivel történő elhagyásába, majd annak a lehetőségnek megragadására, hogy a Lengyelországban szerezhető katonai érdemek Magyarországon is kegyelem- és rehabilitáció-képessé tehetik.

Röviden elég ennyi a valójában kényszerpályát jelentő „kalandorság” indítékairól.

Ezen úgynevezett kalandorság gyakorlatával vagy attitűdjével kapcsolatban pedig legyen szabad csupán két jellemző eseményről szót ejteni. Benyovszky a két francia/madagaszkári időszak között egy ideig Magyarországon egzisztált. Egyebek között a tengeri kereskedelem kérdésével is foglalkozva Fiumében vitorlagyárat hozott létre. Amikor azonban ez a vállalkozása csődbe jutott, ő a Nyitra megyei birtokainak 3 évi teljes tiszta jövedelmét kötötte le a csődtartozások fedezetéül. Nem utolsó sorban ezért vitte magával családját ismét külföldre. Majd amikor a Madagaszkárba való visszatérésének anyagi fedezetét Európában nem sikerült biztosítani, Amerikába ment, s mint ismeretes, onnan tért vissza Madagaszkárba. Az amerikai út költségeire angol segítséget kapott: ennek fedezetéül pedig a kiadásra előkészített útleírások kéziratát adta át – különféle képviseleti megbízások társaságában kiadási hozzájárulással – óaz őt támogatók közé állt angol kiadónál.

Egyik eset se kifejezetten a kalandor jellem ismertetőjegye.

AZ 1741. ÉVI SZÜLETÉST ALÁTÁMASZTÓ DOKUMENTUMOKRÓL:

Vita tárgyát képezi, hogy Benyovszky Móric

- 1741. szeptember 22-én Mauricius Lodovicus Augustus néven, avagy
- 1746. szeptember 20-án Matheus Mauricius Michael Franciscus (Sreaph.) névvel lett megkeresztelve?

Vagyis, hogy 1741-ben vagy 1746-ban született? És hogy az 1741-es születési évének illetve a keresztneveinek dokumentumai hamisítványok-e vagy sem?

Mint arra a Benyovszky halálának 300. évfordulóján rendezett 1986-os konferenciához fűzött írásomban is felhívtam a figyelmet⁴, az életrajz-írók közül Jókai ugyan a Révay család állítása szerinti 1746-os születést fogadja el, s ebből kerekíti a kamaszhős figuráját, de a hivatkozott „keresztlevél” egyéb adatait nem ismerteti. Egyszerűen hallgatásba burkolja. Thallóczy Lajos egy későbbi verbói plébánostól kapott „keresztlevél” alapján 1746.09.20-i dátummal „Móric, Máté, Mihály, János születéséről szól. Az anyakönyv tényleges adatai szerint viszont Máté, Móric, Mihály, Ferenc („Seraph.”) nevű Benyovszky gyereket kereszteltek ezen a napon. Eszerint még a hivatkozott 1746. évi anyakönyvi adatok különféle dokumentumai és azok „tudományos” hivatkozásai is ilyen változatosak. Következésképp alkalmatlanok arra, hogy ténymegállapítás alapjául szolgáljanak.

1/ Tény, hogy jelenleg nem ismerünk olyan anyakönyvet, amely az 1741-es dátumot, illetve a Móric Lajos Ágost neveket dokumentálná. Van viszont egy **Maczunda Pál verbói plébános által 1777. május 26-án kiállított tanúsítvány** arról, hogy 1741. szeptember 22-én keresztelte meg Benyovszky Sámuel és Révay Róza 1741. szeptember 20-án született Mauritius Lodovicus Augustus nevű gyermekét. Ezen irat a Francia Nemzeti Levéltár Benyovszky-dossziéjában maradt fenn⁵.

Ezt a szakirodalomban olykor keresztlevélnek, olykor születési anyakönyvi kivonatnak nevezett, valójában születési és keresztelési igazolás tartalmú „tanúsítványt” (mely kifejezéseket populáris köznapi értelmezés differenciálatlanul azonos jelentésüként kezeli, holott esetünkben maga a szöveg is határozottan jelzi tanúsítványi mivoltát⁶) rendszerint hamisítványnak tekinti az életrajz-elemző irodalom, elsősorban az 1741. évi anyakönyvi hiány, illetve egy másik Benyovszky gyerek keresztelésének 1746. évi anyakönyvi bejegyzése alapján.

Verbó jelenleg ismert legkorábbi anyakönyvét éppen 1741-ben kezdték vezetni, azonban nem az év elejétől, és nem szisztematikus rendszerességgel. A későbbi években is észlelhető, ami már itt is, hogy nem folyamatos az anyakönyvezés, hanem idő-hézagos, illetve különféle jegyzetek alapján utólag kerítették sort egy-egy hosszabb időszak születési és halálozási eseményeinek bejegyzésére. Nem egyszer a dátum szerinti sorrendet sem betartva, későbbi adatot korábban, korábbi pedig később feljegyezve⁷. Az anyakönyvnek ez a jellemzője önmagában is megalapozatlanná teszi azt a feltevést, hogy ha az 1741. évi anyakönyvben Benyovszky Móric születésének vagy keresztelésének nincs nyoma, akkor a Maczunda Pál 1777. május 26-án kiállított tanúsítványa csakis hamisítvány lehet.

A hamisítás másik érve az, hogy abban Móric apja, Benyovszky Sámuel, grófnak van titulálva, holott grófságot csak a fiai nyertek, közülük is csak ketten: Móric (1778) és Emánuel (1792).

⁴ „Benyovszky Móric szavahihetőségéről”. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 1987:3. sz. 61-63.pp.

⁵ Francia Nemzeti Levéltár, Col. E-26. Ismerteti Bernard Le Calloc'h: Benyovszky Móric dossziéja a Francia Nemzeti Levéltárban. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 1987:3.sz. (A további hivatkozásokban: Le Calloc'h im.)

⁶ A tanúsítványnak nem feltétlen alapja valamely okirat vagy regisztráció. Amint a szó jelentéséből is kitűnik, emlékezetten alapuló *tanúságtétel* is lehet.

⁷ Ez legfőképp annak tanulságául szolgál – már itt is, nemcsak jelenkori levéltári kutatásokon alapuló tanulmány némely dokumentuma kapcsán –, hogy a biztonságos kutatást csak látszólag könnyíti meg a levelezés, a kivonat vagy fénymásolatküldés, avagy az Internet és az elektronikus adatcsere, s hogy bármilyen tudományos tekintéllyel és irodalmi presztízzsel bírnak is a felsorolt írások, közvetlen helyszíni dokumentációs kontroll nélkül nem mindig szerencsés a használatuk.

Eddig még egyetlen értelmezés se fordított rá figyelmet, hogy a tanúsítványt Maczunda plébános *azok részére állította ki*, „*akiknek erre szükségük van és akik e kitűnő családból jelen vannak*”. Márpedig Benyovszky a keltezés idején semmiképpen nem lehetett jelen a verbói plébánosnál, mivel feleségével együtt akkor még Madagaszkáron volt. Csak az év második felében érkezett onnan Párizsba, s majd csak a királyi kegy ott kérelmezett és kézhez kapott engedélyével tért haza Magyarországra. Ezek a körülmények, mind az időpontokat tekintve, mind érdemben eleve kizárják azt a feltevést, hogy a – *nota bene*: hamis – tanúsítványra neki lett volna szüksége, és hogy az az ő jelenlétében készült volna.

Akinek pedig szüksége volt rá, az nyilván a rokoni kör tagja: Benyovszky, Révay vagy Pestvármegyei vonalon. Ami az akkor is folyó örökségi jogvitát tekintve nem is irreális lehetőség. Ez adná legtermészetesebb magyarázatát annak is, hogy miként vagy miért kerülhetett ez az irat – *ti. a per folytán* – végülis Benyovszky Móric, illetve (a jelek szerint az ő halála *után*) a francia hivatalos közegek birtokába?

A családtagok jelenlétének egyébként abban a relációban is valószínűsítő jelentősége van, hogy hitelesíti a tanúsítvány tartalmát, mind az 1741-es születési időpont, mind a Móric Lajos Ágost névre keresztelés, mind az apa (ma még csupán feltételezhető okból használt) tituluszának akkor még közismert vagy nyilvánvaló okát illetően. Ez utóbbi részadat magyarázata talán épp az emlékirat-kiadásban rejlik, ahol a kiadói kommentár azt írja Benyovszkyról, hogy „magyar és lengyel gróf”⁸, Miközben maga Benyovszky, ahol a fogságba esést és a kihallgatását írja le, csak magyar nemesnek mondja magát. A kiadói előszó a magyar grófi címet alappal használja, ami – feltéve ha nem a kiadó fikciója – lengyel vonatkozásban viszont nem az ő személy szerint elnyert grófi címét jelenti, hanem – genealógiai utalások alapján feltehetően, de még nem bizonyítottan – a Lengyelországban honos családi ágét⁹. Történelmi közhely, hogy a két ország közötti határ speciális változékonysága és átjárhatósága révén, a hol itt, hol ott menedéket találók szülőhoni egzisztenciális pozícióit a társadalmi konszenzus évszázadokon át szokásszerűen kölcsönös tiszteletben tartotta, elismerte, honorálta, speciális udvariassági formulákkal is kifejezve. Mindaddig, amíg a lengyelországi (litvániai) ág egzisztenciális körülményeit gyakorlatilag teljes homály fedi, a lengyel grófi egzisztencia abszolút jogosulatlanságának és a hamisítás megállapításának nincs elegendő bizonyítéki alapja¹⁰, s ez, valamint a lengyel-magyar kapcsolat ilyen sajátos jellemzői a Maczunda-tanúsítvány hitelességének elvitatására elégtelenek. Vagyis – a fenti szempontokat is figyelembe vevő megfontolást igényelve –, nem tekinthetők kizárólag a tanúsítvány hiteltelenségének bizonyítékaként. Különösen nem értékelhetők a tanúsítvány tartalmával ellentétes fikciós következtetések ugyancsak fiktív bizonyítékaul.

Ugyanis a hamisítást feltételező értelmezések annak se tulajdonítanak jelentőséget, okát se kutatják, hogy a tanúsítvány az apát nem csupán a szokványos *comes*, *comite* címmel, hanem egy kvázi pontosításul vagy magyarázatul hozzá fűzött kiegészítés révén a „*comite ac magnate*” kettős titulussal illeti. A nem mindennapi címjelölés okát keresve, leginkább arra következtethetünk, hogy a lengyel rokoni ág pozíciója áll a háttérben. Vagy valamely

⁸ Ő maga a fogságba esés életrajzi elbeszélésében csak magyar nemesnek mondja magát.

⁹ A lengyelországi rokonságot, bázist és tartózkodást valószínűsíti az a hét éves időtartam, amely az 1761-évi verbói események és az 1768. évi lengyelföldi házasságkötés között hazai szempontból gyakorlatilag adatolt események nélkül telt.

¹⁰ Ez jogi terminussal a *bizonyítottság hiánya*. Köznyelvi szinten is tökéletesen érthető fogalom, ezért mellőzzük a részletes értelmezését.

megyei társadalmi szerep vagy respekt jelzéséről van szó. Ezt Merényi-Metzger adatközlése¹¹ és álláspontja nyomán sem egészen alaptalanul vetjük fel, ugyanis az ominózus 1746-os anyakönyvi bejegyzésben Maczunda plébános már ekkor is méltóságosnak (*illustrissimus*) címzi Benyovszky Sámuel, miközben sógorát, a kereszta Ocskay Mihályt csupán tekintetesnek (*spectabilis*) titulálja. Miután Ocskay felesége épp úgy Révay bárónő, mint Benyovszky Sámuelé (a feleségek ugyanis testvérek), még prekonceptióval se feltételezhető, hogy a méltóságos megszólítás a Révay család tekintélyének szól, s nem magát Benyovszky Sámuelről illeti¹². Ez tény, az 1777-es tanúsítványban alkalmazott címjelöléssel együtt, akkor is ha speciális okát egyelőre még nem ismerjük. (Viszont ha az 1777-es tanúsítvány valóban hamisítvány lett volna, mi se lett volna egyszerűbb, mint Ocskayt is meggrófosítani, praktikusán, az előkelőséget fokozandó.)

Mivel pedig e tanúsítvány kapcsán meglehetősen határozott előadásban merült fel az a szakirodalmi vélekedés, hogy azt Benyovszky „hamisította vagy hamisíttatta”, a hamisítás jogi konzekvenciái sem iktathatók ki a szakszerű értékelésből.

A „hamisíttatásnak” a Madagaszkár-Verbó távolságban rejlő nehézségei mellett arra a nem jelentéktelen jogi szempontokra is célszerű figyelni, hogy az okiratok hamisítása, mióta csak okiratok léteznek, előfordulhatott ugyan, de mindig is súlyos büntetéssel járt. A **magyar jogban** a hamisítás főbenjáró bűn volt és a hamisító – ilyen jogeset a Corpus Juris-ban is feltűnik –, még a legenyhébb esetben is az egzisztenciával, esetünkben a papi illetve nemesi egzisztenciával és a társadalmi presztízzsel játszott.

Vajon mivel tudta volna Benyovszky Madagaszkárról (*hónapokig járó posta vagy utazás mellett levélben, ami bárki kezébe kerülhet, vagy futár útján, aki elfecsegheti: megannyi lelepleződési lehetőség*) rávenni Maczunda plébánost és a tanúsítvány szerinti családtagokat is a hamisításra? (Íme, egész bűnszövetkezetet feltételez a hamisítványi fikció.) S éppen abban az időben, amikor a madagaszkári ügyek rosszra fordultával már felmerülhetett a Magyarországra való visszatérés gondolata. Már csak a birtokper rendezése végett is. Vajon komoly valószínűsége van-e annak, hogy Benyovszky a feltételezett „hamisíttatással”, és az esetleges lelepleződéssel, épp a királyi kegyelmet és hazatérési engedélyt, valamint az itthoni egzisztenciális lehetőséget veszélyeztette volna ilyen illogikus botorsággal? Pont itthon, Magyarországon, ahol – különösen a szövevényes felvidéki családi kapcsolatok körében – mindenki ismert mindenkit, tehát már csak az ellenségesen pereskedő és a kontrakarírozás alkalmát leső rokonokra tekintettel is, fokozott esély lett volna a lelepleződésre?! ... S ugyanez áll az önkezdő hamisítás feltételezésére is, mert a következményei azonosak lettek volna. Mindezeket tetéztve a tanúsítvány kelte, vagyis 1777 után pedig se Franciaországban se egyebütt nem volt szüksége sem arra, hogy öregítse magát, sem arra, hogy apja hamis címével s érdemeivel mutakozzék be bárhol is. Végül nyoma sincs annak, hogy ezt az iratot ő maga valaha is felhasználta volna.

Maczunda Pál verbói plébános tanúsítványát tehát minden jogilag releváns tény és szempont hitelesnek mutatja. Már itt is hozzá kell tennünk, hogy olyan további tények is léteznek, amelyek jogi relevancia nélkül ugyan, de köznapi értelemben is hitelesítik e tanúsítványt.

¹¹ Közli Merényi-Metzger Gábor: Benyovszky Móric életének anyakönyvi forrásai. Századok, 2010:3.sz. (A további hivatkozásokban: Merényi-Metzger im.) Dokumentumok.

¹² Nem hagyható figyelmen kívül az a későbbi, 1752-ben írt levél, melynek megszólítási formulájában Móric ugyancsak méltóságos titullussal illeti az apát! (A 4. pontban fénymásolatát közöljük.)

2/ Benyovszky 1741. évi születését igazolja vielkanoci **házasságkötésének dokumentuma** is¹³, ami szerint 1768. április 20-án, Krakko közelében – az egykori magyar gyepűzónában – vette feleségül Hönsch Anna Zsuzsannát. Ha 1746-ban született volna, a *teljes kort* még el nem érve, 22 évesen, atyai vagy gyámi hozzájárulás nélkül nem házasulhatott volna. Apja akkor már nem élt¹⁴, de gyámi hozzájárulásról sincs szó az okiratban, noha annak azt is tartalmaznia kellett volna. Nem utolsó sorban azért, mert nélküle a házasság *érvénytelen* lenne, amiért a lelkészt is felelősség terheli. Ez a jogkövetkezmény – tisztességes házassági szándék esetén, márpedig a későbbi események, Lugosi Győző nézőpontjából látva is, ezt igazolják – azt az esetleges feltevést is eleve valószínűtlenné teszi, hogy Benyovszky valótlán életkori adatokkal állt oltár elé. ... Ugyanis a házasság érvényességét a tényleges életkor és a hozzá mért szükségű gyámi engedély határozta meg. E téren azonban Skultétné Benyovszky Mártának a már özvegy Benyovszkyné Hönsch Zsuzsanna elleni birtokperében minden rendben találatott! Ez a tény közvetve, peres hitelesítéssel bizonyítja, hogy Benyovszky Móric 1741-ben született, amiként azt a Maczunda-féle tanúsítvány igazolja.

3/ Ugyancsak az 1741. évi születést támasztja alá az a verbói anyakönyvi bejegyzés, amely szerint 1752. január 25-én ő tartotta keresztvív alá a helyi Mierka család egyik gyermekét, Rozáliát¹⁵. A kánonjog szerint legalább 12 évesnek kellett volna lennie a **keresztapasághoz**, de ő ekkor még a tizenegyedik évét se töltötte be. Nyilvánvaló tehát a korengedmény (feltehetően a testi és értelmi fejlettség adott rá alkalmat¹⁶), ami azonban minden bizonnyal a gyermek ügyvédkedő családjának preferált kívánságát akceptálta. Azt azonban semmiféle méltányosság nem tette volna lehetővé, hogy (1746-os születés esetén) mindössze öt és fél évesen keresztapa lehessen!

4/ Röviddel később, egy 1752. októberében keletkezett levél valószínűsíti az 1741-es születési dátumot. Móric írta Verbóról Bécsbe az édesapjának. E levélnek mind az írásképe, mind a tartalma, mind a stílusa cáfolja az 1746-os születési fikciót, mert nem egy 6 éves gyermek szerzőségére, hanem egy már tanult, latin szavakat is ismerő s jól alkalmazó, és már a katonás attitűddel is ismerkedő, fegyverhasználattal is megismertethető kamaszra mutat. Azzal a megjegyzéssel, hogy alig másfél századdal korábban, de akkor is a lúdtollal és a vonalvezetést megszakító kalamárisba mártogatással küszködve, az akkor már **14-15 éves** (és láthatóan hasonló írás-oktatási szisztémán nevelődött) *Nádasdy Pál kézírása* is szinte ugyanilyen kamaszos írásképi jellemzőket mutat, mint amik az itt látható levelet is jellemzik. Összehasonlításul mindkét írás fénymásolatát közöljük.

¹³ Közli Merényi-Metzger im. Dokumentumok.

¹⁴ 1766. október 8-án halt meg Győr-Révfaluban, Lendvayné Benyovszky Mónika házában.

¹⁵ SOBA: 2731/60.p.

¹⁶ Amikor Benyovszky első gyermeke, Sámuel meghalt, a szepesszombati halotti anyakönyvben 5 évesnek tüntették fel, holott még a negyedik évét se töltötte be. Feltehetően ez is hasonló testalkati és értelmi sajátságok eredménye.

BENYOVSZKY MÓRICZ
ATYJÁHOZ 6 ÉVES KORÁBAN
INTÉZETT LEVELE.
Kelt VERBÓN, 1752. október 6-án.
(Az eredeti írásmal húzott sorokba van
írva, és anyjának színté ite mellékelt leve-
léhez volt csatolva.)

Miltiagorides cdes Atyám Uram.

Remek hata én jobban vagyok labomra,
az orvosság már elfogyott kérem
alázatosan mitestávekt felcer Ura-
nak megh mondani, hogy még va-
lami preskribalyon, Isten segítségé-
ből hogy hamarab jobban lehesek
Atyám Uramnak alázatosan kérek
csokolom piter batyámal egyöt
is hívünk alázatosan mitestávekt
sét venni két slintacka eskeő

Kartot nekönt ezekre vagyon sokságunk, mert
ashtadi exerciciamot fogunk tanulsz. hogy
Jövendőben felrigger kirat névnek hívatala
inkkat tehesünk, illetunketci fel ajánthavuk
ezekkel maradok

Miltiagorides Atyám Uramnak.

Idemelen kegelmes Alázatos fia

Benyovszky
Mauricius

A 11. éves Benyovszky Móric levele apjához, 1752 októberében¹⁷.

¹⁷ Fotómásolatban közli: Jókai Mór: Gróf Benyovszky Móric életrajza I-II. (második kiadás, Budapest, 1891.) I. kötet I. sz. melléklet.

Ezt attam ki az fias ladabul Megieri Vramnak
 meli Aszoniom Aniam leucles ladaia uoleh.
 Comes Paulus de Nadasd.
 Bathory Ersebeti Intenectum

A gyermek Nádasdy Pál feljegyzése a „testamentumon”.

A 15 éves Nádasdy Pál feljegyzése Báthory Erzsébet végrendeletén¹⁸.

5/ Ugyancsak az 1741. évi születési időpontra mutat az az 1761. augusztus 23-án keltezett levél, melyben a 20 éves Benyovszky Móric az akkor már Győr-Révfaluban élő édesapját értesíti a verbói eseményekről, nem utolsó sorban a már említett öröklési per állásáról. Kiderül a levélből, hogy az apa őrá bízta a kisebb testvéreiről való gondoskodás mellett az ügyeik vitelét is. Márpedig ehhez legalább 18 évesnek kellett lennie (ettől fogva volt perelhető, s illette meg az ügyvédvallás joga), ami csak az 1741. évi születés mellett lehetséges. A levél, mely a Kapucinus Rend Krakkói Provinciájának archívumában van,

25
 Digne fidei scriptum nomine Jaco
 Nam jam aliquod tempus in
 nec oculum, claudere possunt
 multo minus dormire. Certe ut
 quod jam aliquod die in Trinitate
 quod offendat. Illud tamen me
 Nam Ingressi potuerunt. hic filie
 C. obediencia et humilis amore filii
 significat. Causa
 die 23-^{Aug.}
 An. 1761
 filius huius
 Mo: de Beny
 P. V. Nam transtulit in
 quidem huius fecerit non est
 transtulit. Nam non hic
 degenet. Causa nec videtur
 multo minus, esse possunt
 ad hoc ne hic degenet, sed per
 Personam et in ditione transtulit.

Az ötoldalas levél utolsó lapja az aláírással és utóíráttal.
 A szöveg sok helyütt kiolvashatatlan, ezért olvasatának
 és fordításának közlését mellőzve a tartalom ismertetésé-
 re szorítkozunk.

Benyovszky Móric levele apjához, 1761 augusztus 23-án¹⁹ (a levél utolsó oldala).

¹⁸ Fénymásolata közölve: Szádeczky-Kardoss Irma: Báthory Erzsébet igazsága. (Budapest, 1993.) 229.p. [MOL Magyar Kamara archívuma, NRA. Fasc. 44. No. 25.]

¹⁹ A levélt ismertetve és utolsó oldalának fényképe közölve a Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 1991. évi 10. számának 65. oldalán (Újabb közvetett bizonyíték Benyovszky 1741-es születési évére cím alatt.) Az adatközlő

latin nyelvű ötoldalas kézirat. Rákosné Ács Klára grafológiai véleménye szerint a jól kiírt kézírás 25-27 éves érettséget mutat, valójában azonban fiatalabb ennél, de semmi esetre se lehet 20-22 évesnél ifjabb. Ez az analízis – az írásképpel együtt – épp az 1741. évi születés szerinti húszéves életkorra utal, s nem egy 15 éves suhancra, mint aki 1746-ban születhetett volna. Ezt a valóban 15 éves Nádasdy Pál kézírásával való összehasonlítás is alátámasztja.

6/ E levelek után egy 1765-ből származó perirat-töredékre hivatkozunk, melyben Benyovszky Móricot (ugyancsak 1741-re mutatón) „nemzetes és vitézlő Benyovszky Móric úrnak” címzik. A titulus is az 1741-es születésre utal, minthogy ebben az évben vált *teljeskorúvá*, vagyis jogi értelemben teljeskörűen jog- és cselekvőképes felnőtté.²⁰

7/ Utoljára de nem utolsó sorban mutatunk rá arra, hogy a Révay Róza halála utáni birtokfoglalási és visszafoglalási jogvita, s annak menekülésre késztető kriminális következményei is az 1741-es születést támasztják alá. Ugyanis, ha 1746-ban született volna, az életkora miatt nem terhelte volna büntetőjogi felelősség és felelősségre vonhatóság: sem az állítólagos „jobbágygláztató” illetve „közbátorság-háborító” önbíráskodásért, sem a szökésért, mellyel rokonaihoz Lengyelországba távozott. Arra a bizonyos – e konferencián is hivatkozott – két hónap börtönre se lehetett volna ítélni 15-16 éves korában.

Ezek a szempontok, valamint a felsorolt adatok és jogi relevanciáik egyöntetűen a Maczunda-féle tanúsítvány hitelességét támasztják alá. Olyan adattal pedig nem rendelkezünk, amely ennek az iratnak feltételezett hamisított vagy hamisított voltát bizonyítaná.

Méltán tekintjük tehát ezen az évfordulón (is) 1741. szeptember 20-át Benyovszky Móric (Lajos Ágost) születése napjának. Az 1746. szeptember 20-i anyakönyvi bejegyzést pedig egy másik Benyovszky gyermek, Máté Móric Mihály Ferenc keresztelési adatának.

A tévedések kiküszöböléséül ki kell térnünk arra, hogy e másik Benyovszky fiú neveinek sorában az anyakönyv a névsor utolsó tagjánál, a Franciscus mellett „Seraph.” kiegészítést tartalmaz. Amit még a legújabb genealógiai és levéltári szakirodalom is egyöntetűen Franciscus Seraphinus-nak olvasva, *Serafin* vagy *Szeráf* névvel értelmez, mind idehaza Magyarországon, mind Pozsonyban. Kezdetben mi sem tettünk másképp. Azonban jogászi indíttatással kutatva annak okát, hogy erről az anyakönyvi bejegyzésről a Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 1987. évi 3. számának 63. oldalán másolatban közzétett, és a pozsonyi Területi Állami Levéltár által 1982.11.19-én szlovák nyelven kiállított igazolás a „Seraph.” megfelelőjét *miért* nem tartalmazza mégis, továbbá, hogy *miért* használja az anyakönyv egy másik gyermek nevében is következetesen a *Seraph.* rövidítési formulát a Ferenc mellett: kiderítettük, hogy a Franciscus, vagy rövidítve „Franc. Seraph.” neveknek nem *Franciscus* és *Seraphinus* a helyes olvasata, hanem **„Franciscus Seraphicus”**, ami nem mást jelent, mint hogy a szülők a lehetséges Szent Ferencek (assisi, xavéri, szalézi) közül Assisi Szent Ferencet választották a gyermek védőszentjéül. Ugyanis az ő *cognomene* volt a „szeráfi” jelző²¹.

írást azonban, valamennyi adatával együtt, azóta is rendre elkerüli a témával foglalkozó szakirodalom figyelme. (A levél fényképnegatívja egyidejűleg a Magyar Földrajzi Múzeum archívumának átadva.)

²⁰ Benyovszky Sámuel ügyvéd iratai közül.

²¹ Tehát a pozsonyi levéltári irat készítője 1982-ben még helyes, *szakszerű* értelmezéssel állította ki az anyakönyvi adatokat tartalmazó (szlovák nyelvű) igazolást. Ennek ellenére különböző akadémiai munkáik, valamint a Sl. Wikipédia – s ezek mellett a magyarországi szakirodalom egy része mindmáig, sőt (talán a távolsági adatközlés nyomán) a legújabb magyar anyakönyv-elemző levéltári szakmunka is – önálló keresztnévként használja a Serafint (Benyovszky Móric egyik nevéként).

Azonban mindezek után is fennmarad a kérdés, miként került a verbói **Maczunda-féle tanúsítvány** a francia Benyovszky-dossziéba? S abban mit bizonyít?

Válaszoljunk a történelemtudomány jogászi munkában is érvényes oknyomozó, tényfeltáró kérdéseinek közbevetésével: *miért*, *mi előtt*, és *mi után*?

A *miértre* ma sincs közvetlen adat, hiszen még az se tudható, miként s kitől jutott az irat Benyovszkyhoz? Az azonban bizonyos, hogy bárhogyan is, de a keltezése *előtt* semmiképpen, eszerint csak az első franciaországi-madagaszkári út *után* kerülhetett Benyovszky kezébe. Következésképp akkor, amikor általában feltételezik: vagyis a Madagaszkárba vezető első utat előkészítő franciaországi karrierépítésnél nem használhatta! Ezt az irat keltezési időpontja bizonyítja. A második útja során viszont már ő maga, saját személyében és jogán volt magyar gróf, így 1778. *után* se szüksége, sem értelme nem volt annak, hogy egy hamisított irattal igazolja grófi státuszát. Amit egyébként se használt, se hazai körülmények között, se Franciaországban a grófi cím valóságos elnyerése, tehát 1778. *előtt!!!* Annak sincs nyoma, hogy újabb külföldi útján bárhol is felhasználta volna a Maczunda-féle tanúsítványt. 1778 *után* viszont, már mint saját jogú grófnak, szüksége se lehetett ilyen tanúsítványra. De arra sem, hogy olyan eseménydús múlttal, mint az övé, mint a kamcsatkai viszontagságokat megjárt, sikeresen megszökött, magának francia egzisztenciát teremtett magyar gróf, már mindenképpen élete negyedik évtizedében, – a feltételezett 1746-os születés ellenében – önmagát öregítve hamis születési idővel hamis életkort igazoljon magának! ...

És mindezen tények valamint a jogi szempontok és veszélyek arra az esetre is a hamisítás szükségét, lehetőségét és racionalitását cáfolják, ha Maczunda plébános helyett – immár jobb híján, a hamisítási fikciót konzerválandó – magát Benyovszkyt tennék meg az irat feltételezett hamisítójának.

De hogyan s miért került az irat mégis a francia „káder-dossziéba”?

Ha úgy esett a dolog, ahogyan Merényi-Metzger Gábor idézi fel az eseményeket, akkor 1786-ban a Legkeresztényebb Király kommandósai csupán Benyovszky holttestét hagyták temetetlenül²². A holmijára azonban lecsaptak: ami nem kellett nekik, azt dobraverve pénzzé tették. Iratai, melyek között még kutattak is bizonyos dokumentumok után²³, szintén a kezükbe kerültek, s ha az élve elfogás parancsát nem tudták is teljesíteni, az iratait helyette vitték Párizsba. A tanúsítványnak a francia személyi dossziéba kerülésére nézve ez a legvalószínűbb lehetőség.

Mégpedig éppen a párizsi Francia Nemzeti Levéltár „Personnel de Benyowszky” című dossziéjának a francia adminisztráció által feljegyzett külzeti adataival²⁴ kvázi bizonyítéki értékkel valószínűsített lehetőség.

A dossziében vagy külzetén ugyan nincs adat arra, hogy mikor nyitották, és ma már az se állapítható meg, hogy a benne lévő 20 irat milyen sorrendben került bele. Az iratok mai

²² Merényi-Metzger im.; — Bernard Le Calloc'h idézett tanulmányában bemutatott iratanyag egyik dokumentumának „kínosan pontos” beszámolója viszont azt állítja, hogy Benyovszkyt „földbe temetve” elhantolták. ...

²³ Le Calloc'h im. 21-30.pp.

²⁴ A felzet fénymásolatát közli Le Calloc'h im: 24.p.

sorrendje ugyanis nem követi a keltezési dátumok sorrendjét²⁵. A külzeti feljegyzés a névvel azonos kézírással azonban egyértelműen 1778. április 3-a *utáni*, mert Benyovszkyt a felzet nevet jegyző kézírása eleve így címzi: „báró, *később* gróf”²⁶. Azt pedig, hogy a Maczunda-féle születési és keresztelési tanúsítvány csak utólag, feltehetően Benyovszky halála *után*, a likvidálásáról szóló jelentéssel együtt, Benyovszky holmijából zsákmányolva került a dossziéba, az a körülmény valószínűsíti, hogy a születés adatai, amelyek a dosszié iratai közül egyedül csak ebben a tanúsítványban szerepelnek, más kézírással, a maradék helyhez igazított kisebb betűkkel, egyértelműen utólagos betoldással lettek feljegyezve. Mégpedig a halál helyével és dátumával együtt: Baron, suis Comte Maurice – Auguste /utólag, más írással beillesztve: *Aladár*/, Brigadier des Armées du Roi – Commandant a Madagascar: báró majd gróf, Móric – Ágost /*Aladár*/ a királyi hadsereg dandárparancsnoka – Madagaszkár kormányzója (v. intendánsa). *Született 1741. szeptember 20-án Verbován, Magyarországon, meghalt 1786. május 24-én, Madagaszkáron.*” [A felzetet lezáró „1741 – 1810” időadat is utólagos bejegyzésű, a születési év és az utolsó (az özvegy kárigényével kapcsolatos) hivatalos intézkedés időpontja közötti időtartamot jelöli.]

AZ EGYÉB HAMISÍTÁSI FELTEVÉSEKHEZ

A francia bárói cím kétségeségének kérdéséhez.

Tény, hogy mindezidáig nem ismeretes olyan francia királyi vagy állami dokumentum, amely őt a francia báróságra emelte. Ami egyébként sem volt – avagy nem lett volna – valami különösen nagy kunszt, mert a francia báróság annakidején (a nyugati hűbéres múlt vazallus rendszerének köszönhetően) nagyjából a magyar tehetős birtokos nemesi egzisztencia szintjének felelt meg. Vagyis a francia báróság a sajátos magyar nemesi rend jogilag egységes voltán belül a jómódú nemessel állt azonos társadalmi szinten. Ezért a Franciaországban időző magyar nemesek, ha a társadalmi érintkezésben a nekik megfelelő szinten akarták magukat bemutatni, gyakran jelölték az ottani bárói – avagy a gazdagabbak a grófi – címmel hazai státuszukat, anélkül, hogy ezt bárki hamisításnak tekintette volna. (Ha nem így tesz, mellőzés éri, és alacsonyabb társasági körbe szorul.) Így járt el például II. Rákóczi Ferenc egyik franciaországi követe is, nem valószínű, hogy a fejedelem tudta nélkül. Ez vonatkozik mindazokra az esetekre, amikor Benyovszky netán valóságos francia báróság nélkül mondta magát hazai származási és egzisztenciális helyzete szerint bárónak, avagy a szepességi patrícus családból származó, s hazai viszonylatban nála jóval gazdagabb feleségét – mint második fia keresztelésénél tette – grófnőnek.

Ennek megfontolása is célszerű, amikor figyelmünk arra az 1773. november 22-i keltezésű két anyakönyvi adatra fordul²⁷, amelyek Benyovszkyék Maurice Charles Louis Auguste nevű fiának Port Louis-i keresztelését igazolják. Benyovszkyt a kettős anyakönyvi bejegyzés mindegyike bárónak címzi, mégpedig az életrajzban is szerepet játszó francia tengerészeti és gyarmatügyi hivatalnok, Charles Louis Ternay keresztapasága mellett, tehát annak valószínűleg akár még a francia báróságot is hitelesítő jelenlétében. Ugyanis Ternay lovag, mint Benyovszkyval felsőbb utasítás szerinti hivatali kapcsolatban álló (s vele egyáltalában

²⁵ 1776.; 1777.; 1772.; 1773.10.24.; ?; 1773.11.06.; ?; 1778.11.07.; 1775.05.06.; 1778.04.08; 1779.10.08.; 1779.10.01.; 1779.01.10.; 1779.10.01.; 1783.03.09.; ?; 1785.10.15; 1783.09.20.; 1786.05.; 1786.05.24. után; 1810.11.

²⁶ A grófi diploma kelte: 1778.április 3. (Lib. Regii, 51. kötet 45-47 lap.)

²⁷ Közli Merényi-Metzger im.

nem szimpatizáló!) tengerészeti és gyarmatügyi hivatalnok, aligha magánúton és csupán Benyovszkytól értesült a bárói címről.

Következésképp és sajátos módon, ezek az anyakönyvi adatok nem tekinthetők ugyan a francia bárói cím elnyerése bizonyítékának, de *nem tekinthetők a bárói cím francia közegben való jogosulatlan, hamis használatát bizonyító okiratnak sem!*

Azt azonban egyértelműen bizonyítják, hogy Benyovszky a francia udvari és hivatalos körökben olyan műveltségi, neveltetési, magatartási, viselkedési és képzettségi jellemzőkkel jelent meg, melyek francia bárói szinten és közegben is udvar-, társaság-, hivatal- és katonai szolgálat-képessé tették!

Márpedig ezek a habituális jellemzők és a tisztségekre alkalmasító tudásszint (beleértve a Bernard Le Calloc'h idézett tanulmányában megállapított választékos francia nyelvismeretet is) aligha a szibériai tajgán vagy Kamcsatka rönkkunyhóiban ragadtak rá, avagy az Európába való visszatérés kikötőjéből Versailles-ba vezető út gyorstalpaló tempójában.

II. József magyar király és császár hamisítottnak tekintett, 1783. szeptember 20-án kelt oltalomleveléhez,

Melyet a legújabb levéltári tanulmány a francia dossziéanyagból Bernard Le Calloc'h nyomán²⁸ és azzal a rá hivatkozó véleménnyel ismertet, hogy *nem lehet más, csak hamisítvány*. Le Calloc'h álláspontja az idézett tanulmányban a következő:

- a máskor oly óvatos császár „behálózását” hihetetlennek tartja;
- a latin nyelvű irat keltezésében Bécs Viennaként szerepel, holott Bécset latinul Vindobonának nevezték;
- a *copia*!/ officiális szignója szerint az iratkibocsátásban az a Cobenzl működött közre, aki abban az évben nagykövet volt Pétervárott, tehát „mi köze lehetett Madagaszkár meghódításához”.

Ehhez – Bernard Le Calloc'h úrral jó barátságban, annakidejéni levélváltásunkban általa méltányolt véleménnyel – most is csak azt tudjuk hozzáfűzni, hogy

- Ő itt nem bizonyított, hanem igen körületekintően – és diplomatikusan –, az „*aligha lehet más, mint hamisítvány*” szavakkal csupán feltételezett;
- a Magyar Királyság korabeli hivatalos magyar-latinjában bizony hogy nem Vindobona, hanem Vienna volt Bécs használatos névvariánsa – Benyovszky Mór és Benyovszky Emánuel grófi diplomáját is Viennában keltezték –; 1783-ban pedig II. József már magyar király is volt;
- Cobenzlnek pedig, ha Ő volt is a pétervári (császári) követ (bizonyos-e hogy folyamatosan, s a keltezés idején is ott tartózkodott?), épp ez a külképviseleti küldetése nem zárja ki, hogy köze lehetett bármely olyan külügyi jelentőségű üggyhez, mint amilyen ez az oltalomlevél is volt.

Amúgy pedig, ha az irat valóban hamisítvány volna, és Cobenzl pétervári diplomáciai távolléte miatt tényleg nem lehetett volna közreműködője az oltalomlevél kibocsátásának, akkor alig valószínű, hogy a hamisító őt választja az irat „jóváhagyójának”²⁹.

²⁸ Le Calloc'h im: 26.p.

²⁹ De bizonyos-e, hogy nem volt az udvari adminisztrációban is egy Cobenzl nevű, esetleg fiatalabb tisztviselő? Mert ha a szignó – amint Le Calloc'h fogalmaz: a „jóváhagyás” – inkább és csupán a „copia” hitelesítéséül és

Az pedig az úgynevezett császári óvatosság párhuzamában látszik elsikkadni, hogy II. József, mint magyar király, Benyovszky különféle gazdasági, csatornázási, gabonaszállítási, tengeri kereskedelmi ésszerűsítési terveit nem „behálózva”, hanem racionálisan érdeklődő szimpátiával kísérte, egyszerűen azért, mert kedvelte a modern gondolkodókat. (Az ilyen tervek egyikének volt kísérőeleme a jobb sorsra érdemes, mert racionalitásával a korát megelőző fiumei vitorlavásongyár alapítása is.)

Amúgy pedig a keltezés Benyovszky 42. születésnapján történt. Miért ne kérhette volna a királyi kegyet kimondva vagy kimondatlanul bár, de célzatosan ezen a napon? Udvarképes pozíciója, a királlyal való szellemi kapcsolata, respektje és fellépése megvolt hozzá, hogy ezt kérhesse.

A hivatkozott érvek tehát korántsem támasztják alá „meggyőző módon” a rájuk hivatkozó hamisítási megállapítást. ...

Következésképp elsődlegesen itt is ugyanazt kell feltételeznünk, amit a Maczunda-féle tanúsítványnál. Vagyis hogy az okirathamisítás kriminális jogi konzekvenciái mellett alig valószínű, hogy Benyovszky kockáztatta volna az oly keservesen elért magyarországi rehabilitáció egzisztenciális eredményét, hazatérési lehetőségét és a társadalmi szintet biztosító birtokait: immár a családjára is kiható kockázattal ... az elbizonytalanodott, akadályokkal teli, és változatlanul többesélyes kimenetelű madagaszkári vállalkozásért cserébe.

Valószínű viszont, hogy ez az irat más forrásból, más úton és talán korábban is került a dossziéba, mint a Maczunda-féle tanúsítvány, mert a Benyovszky haláláról szóló jelentések egyike hangsúlyozza, hogy iratai között nem találtak semmit a német császártól, sem más európai hatalomtól³⁰, pedig a jelentésből kitűnik, hogy kifejezett utasításuk volt ilyen irat felkutatására.

Az oltalomlevél feltételezett hamis voltának tehát nincs bizonyítéka! Ám ez is olyan kérdés, melynél az irat tartalmának jogi relevanciáit is célszerű figyelembe venni. Vélhetnénk, hogy egy ilyen oltalomlevél, francia érdekekbe ütközvén, diplomáciai bonyodalomhoz is vezethetett volna, aminek kockázata ellene szólhat, s méltán zárna ki az irat eredetiségét. Viszont ebben a körben ismeretes tény, hogy Benyovszky Magyarországra való hazatértekor, illetve itteni katonai pályafutása mellett is megtarthatta franciaországi egzisztenciáját, katonai rangját és javadalmait. Mondhatni: a kettős állampolgárság kivételezettje lehetett³¹. S bár a Habsburgok, kölcsönösségben a francia uralkodókkal, sosem szűntek meg egymás orra alá némi borsot törni, II. József a diplomata!/ Le Calloc'h által igényelt diplomáciai óvatosságról ezúttal se feledkezett meg. Se császári, se magyar királyi minőségében. Talán (s feltételeesen) épp ebben az óvatosságban volt feltételes szerepe a diplomata Cobenzlnak.

kiadása engedélyezéséül szolgál (ami valószínűbb, mert ugyan miért is kellett, sőt lehetett volna magát a császári döntést és aláírást bárkinek is „jóváhagyni”?), ahhoz korántsem lett volna szükség egyenesen nagyköveti szintű közreműködésre. (Amihez, sajnálatosan, feltevésnél többet nem fűzhetünk, mert ahhoz közvetlenül az iratot kellene tanulmányoznunk, amire itt most nem nyílik lehetőség.)

³⁰ Közli Le Calloc'h im: 26-27.pp.

³¹ Közbevetve jegyezzük meg, hogy az életrajzi irodalom Benyovszkyt méltató előítélet-mentes vonulatának kivételével nem szokás értékén becsülni azt a körülményt, hogy egy ilyen kivételes egzisztenciális kegyben általában nem az érdemteleneket és a rosszhírű kalandorokat szokták részesíteni. Például csak azért, hogy megszabaduljanak tőle: nb. ilyen költségesen!

Ugyanis ebben a dokumentumban nincs semmi, ami nemzetközi jogi súlyú diplomáciai bonyodalomhoz vezethetne!

Először is: szó sincs benne „Madagaszkár meghódításáról”! Csak telepek létesítéséről, ami messze nem azonos a meghódítással.

Mert mit is tartalmaz az oltalomlevél? Nem császári vagy királyi megbízást valamely hivatalos hatalmi érdekű occupációs elhatározás végrehajtására, s nem is Madagaszkár „meghódítására” – amiként Le Calloc’h fogalmazott 1986-ban³² –, hanem csupán engedélyt a tervezett (esetleg csak egyes) madagaszkári telepek (kolóniák) létesítésénél a „mi lobogónk” használatára.

Tekintve, hogy Franciaország Benyovszky szereplése előtt is még csak kísérletezett Madagaszkár gyarmatosításával, de sikertelenül. E kudarc ellenében volt ígéretes számukra Benyovszky gyarmatalapítási terve, mely ezt az állami szándékot elevenítette fel Európába való visszatértekor. Addig (s tulajdonképpen a már királyi megbízással Madagaszkáron működő Benyovszky ellenében is), mindössze (saját zsebre dolgozó) kalózmódszerű rabszolgakereskedői magánvállalkozások tekintették a szigetet érdekeltségükbe tartozónak. Mint köztudott, részben az európaiak számára veszedelmes időjárási viszonyok, részben a Benyovszkyt, megbízatásának teljesítésében önkényesen akadályozó gyarmatügyi tisztviselők szabotázsa következtében, ez a gyarmatosítási kísérlet is megghiúsult. S bár kétségtelen, hogy Franciaországnak további tervei is voltak a szigettel, akkor az még nem állott francia fennhatóság alatt! Következésképp Benyovszky madagaszkári kolónia-létesítési tervei nem ütköztek jogos francia államérdekbe, és semmiféle korabeli nemzetközi jogot nem sértettek volna. Az oltalomlevélnek tehát ilyen óvatlansági következményei sem lehettek.

A szöveg – nagyonis óvatosan – nem mondja ugyan ki *expressis verbis* azt, hogy birodalmi vagy a magyar lobogóról van-e szó, az azonban, hogy Benyovszkyt csak magyar grófnak titulálja, de nem említi a császári hadseregbeli rangját, úgy értelmezhető (akár diplomáciai szükség esetén is), hogy Benyovszky vállalkozását magyar királyként, a magyar lobogó oltalmával támogatja. Ami azonban – e sajátos fogalmazásból következőleg – siker és aktuális birodalmi érdek esetén, diplomáciai értelemben sem zárja ki akár a császári háttér aktiválását sem.

A kockázat azonban egyedül Benyovszkyé.

Mindezek mellett kellő körültekintéssel az sem zárható ki, sőt erősen valószínű, hogy a királyi oltalomra – úgy is mint engedélyre – mindössze belföldi jelentőséggel, csupán avégett volt szükség, hogy a második madagaszkári út Benyovszkyval tartó magyarjainak expedíciós részvételét a magyar király jóváhagyó erejű tudomásával legalizálja, így védve őket az engedély nélküli külföldre távozás – nota bene: a Benyovszky által jól ismert konzekvenciájú szökés – feltételezésének, avagy a netáni útközbeleni fogságba esés kiszolgáltatottságának veszélyétől. S mivel Benyovszky kíséretében több magyar is volt, közöttük Benyovszky két sógora is, évégett lehetett szükség a hitelesített és engedélyezett másolatra, valószínűleg többre is, melyek közül a dosszié-példány valamiképp, valamelyik magyartól eredően a francia adminisztráció zsákmánya lett. (Ez lehetséges magyarázat mind a

³² Nyomatékkal kell felhívunk a figyelmet arra, hogy Le Calloc’h idézett tanulmányának eredeti terjedelme meghaladta a Földrajzi Múzeumi Tanulmányokban való közlési lehetőséget. Ezért szerkesztett változata lett közzétéve, ami szándéktalanul is együttjárhat a Szerző fogalmazásmódjától való eltéréssel, és attól eltérő értelmezéssel.

dosszié iratának mindössze „copia” voltára, mind annak hitelesítő és/vagy kiadást engedélyező adminisztratív ellenjegyzésére is.)

Abból pedig, hogy Benyovszky magyar grófként mint a francia hadsereg brigadérosa, egyben a francia király szolgálati alattvalója is, ezen oltalomlevél relációjában az következik, hogy ha madagaszkári működése netán felelevenített francia fennhatósági érdeket sért, azért francia alattvalóként ő maga a saját személyében felel. Amint azt a halálában kifejtett körülmények is mutatják. Valamint az a tény, hogy bár a francia adminisztráció, mint látjuk, nemcsak tudott az iratról, de másolatban birtokolta is, mégsem került sor miatta (még Benyovszky Madagaszkárra való visszatérése révén s a halálához vezető kommandós akció alapján sem) semmiféle diplomáciai lépésre, sem a Császárság sem a Magyar Királyság irányában.

A Maczunda-féle tanúsítvány hitelességére utaló további családi adatok

Ha valóság volna az, amit Merényi-Metzger a Maczunda-féle tanúsítvány hamis voltán túl feltételez, nevezetesen, hogy Benyovszky az uralkodásra való tudatos készülés jeleként aszerint használt különböző felvett (nb. e célból hamis) személyneveket, amilyen társadalmi kapcsolatrendszerben épp egzisztált, akkor bizonyára volna e feltevésnél objektívebb válasz is arra a kérdésre, hogy 1777-ben mi szüksége lett volna a lengyelek Ágost nevű uralkodóinak nevét felvenni, amikor már rég nem élt Lengyelországban? S feltehetően az orosz győzelem után s miatt, vissza se tért már oda. Azért időzítjük ezt a kérdést 1777-hez és Maczunda plébános tanúsítványának keltezése utánra, mert arra e prekonceptiót kifejező fikción kívül nincs ismert adatunk arra, hogy korábban, s éppen Lengyelországban, az Ágost nevet használta volna. Még a lengyel közegben történt házasságkötése anyakönyvi adatai között is csak a Móric nevet találjuk. (Talán a jó ízlés tartotta vissza attól, hogy a lengyelek között az Ágost névvel éljen, amit viszont abban a francia közegben, ahol a kettős személynevek divatja dívott, már megengedhetett, s természetes életképességgel meg is engedett magának. DE: itt meg a Lajos név használatát kerülve.)

Csaknem ugyanez áll a Lajos név feltételezett felvételére is: hiszen 1777-ben, a feltételezett névfelvételi hamisítás időszakában már rég túl volt a franciaországi egzisztencia-teremtésen. Arra pedig maga a francia dosszié a hivatalos bizonyság, hogy a franciák között a Lajos nevet egyáltalán nem is használta, mivel a dosszié névjelölésében nem szerepel, és a fia keresztelésekor is csak a Móric Ágost nevekkkel élt. Tehát ezúttal sem a francia közeghez aktualizáltan „választott” nevet használt!

Viszont a Port Louisban született fia 1773. november 2-án a Móric Károly Lajos Ágost nevekkkel lett megkeresztelve. Részben atyja után, annak neveit kapva, még sorrendjükben is a Maczunda-féle tanúsítvány mintájára, a közbeékkelt Károllyal kiegészítve, amely akár családi kötődést is mutathat, hiszen az apa két testvére is viselte ezt a nevet. Ennél azonban valószínűbb, hogy a keresztapa Charles Louis neve után kapta az atyai Móric és Ágost nevek közé ékelve a Károly Lajost. Ami egyben azt is valószínűsíti, hogy itt sem a francia Lajos nevű királyoktól aktuálisan kölcsönzött névről van szó, mert ha így volna, a nevek sorában nem a harmadik helyre szorulna. (A feltételezett szervilis vagy helyezkedési taktika automatizmusa ugyanis erre engedne következtetni.) ... Vajon, ha folytatnánk a felvetett feltételezést, milyen tervre vagy törekvésre következtethetnénk ebből a névadásból? Hiszen akkor, 1773-ban még fogalma se lehetett Benyovszkynak az ampanszakabésághoz vezető madagaszkári eseményekről és viszonyokról, valamint arról, hogy a franciák idő múltával előbb sabotálják, majd megvonják madagaszkári megbízatását, egyszer s mindenkorra

felszabadítva őt a francia küldetés jogi és szolgálati kötelmei alól, és ezáltal megnyitják számára az érzelmi utat is az önállósulás (nota bene: az uralkodás) szándéka felé.

(A Benyovszky család névadási szisztémáját tekintve azt sem fölösleges megjegyeznünk, hogy ha a mi Benyovszkynk nem a Maczunda-tanúsítvány szerinti Móríc Lajos Ágost lett volna, hanem az 1746-os anyakönyv szerinti Máté Móríc Mihály Ferenc, akkor a keresztyai Károly Lajos, és az apai Móríc (és a „felvettnek” feltételezett Ágost) mellett a Máté, Mihály és Ferenc nevek valamelyike is valószínűsíthetően megjelent volna a kisfiú nevében.)

Minthogy pedig a lengyelek is Mórícként ismerik Benyovszkyt, arra sincs adat, hogy a lengyel közegben köztiszteletben álló Ágost nevet ott vette volna fel, vagy játszott volna ki valaha is.

Végül legyen szabad megjegyezni, hogy Benyovszky születésekor az Ágost név, Erős Ágost lengyel király után, Európa-szerte közismert és kedvelt név volt. Nyilván ezért kapta a Benyovszkyval egyidős, későbbi II. József is, ugyancsak harmadik nevéül. Ő ugyanis a József Benedek Ágost neveket kapta a keresztségben. Éppen 1741-ben! S neki még olyan családi kapcsolaton alapuló „oka” se volt e névre, mint a Benyovszkyaknak, akik Lengyelországból származtak ide (vissza) Magyarországra, Zsigmond király idejében, s azóta is ápolták a lengyelországi családi kapcsolatot. [Amit ugyan máig nem sikerült dokumentáltan felderíteni, de ezt részben a litvániai levéltárak mostoha sorsa, részben az a tény magyarázza, hogy nem tudjuk milyen családnév után kutassunk. A hazai Benyovszky név ugyanis, noha lengyeles írásváltozatai is ismeretesek, a Zsigmond által megadományozott testvérpár Benyo (Benedek) személynevű tagjától ered, épp úgy, mint fivére leszármazottainak Urbanovszky családneve az Urbán személynévből, a nevükből származó helységnevek közvetítésével. Mely nevek azonban lengyel területen nem irányadóak a kutatásban.]

Ebbe a keresztnév használati és névadási körbe illeszkedik további valószínűsítő értékkel

- Benyovszky Móríc magyarországi szolgálata idején született Zsófia nevű leányának Zsófia *Augustina* Mária Jozefa neve³³;
- Róza nevű leányának házassági anyakönyvi bejegyzése, melyben az atyát *Augustus Mauritius* Benyovszky névvel jegyzik³⁴;
- majd a másik leányától Ocskayné Benyovszky Zsófiától származó két fiú unokája kapja a nagyapára is utaló *Augustinus Mauritius* Franciscus Ferdinandus³⁵, illetve a Rudolphus *Mauritius Augustinus*³⁶ nevet³⁷.

³³ Közli Merényi-Metzger im.

³⁴ 1794. június 25.; SOBA: 44. cop. 4.p. (Beckó-Beckova). – Merényi-Metzger im. is közli. — Itt annak is valószínűsítő értéke van, hogy Róza férjének, Várady-Szakmáry Donátnak lőcsei patrícus és magyar nemes szülei voltak Benyovszky Móríc és Hönsch Zsuzsanna első fiának, a nagyapa nevét viselő kicsi Benyovszky Sámuelnek keresztszülei Szepesszombatban, tehát a névhasználat jogossága tekintetében is lehettek családi értesüléseik. Épp úgy, mint a tanúsítvány kiadását Maczunda Páltól kérő Révay-Pestvármegyei vagy Benyovszky rokonoknak Verbón.

³⁵ 1802. szeptember 22.; SOBA: 92. bapt. 21.p. (Bory-Borovce)

³⁶ 1814. szeptember 12.; SOBA: 92. bapt. 47.p. (Bory-Borovce)

³⁷ Az itt felsorolt névadatok egyikében sem találkozunk a Lajos (Lodovicus) névvel. Ezt figyelembe véve nem vethető el az a lehetőség, hogy személynevei között a Lajos (Lodovicus) név családi körben nem volt használatos, s arról maga Benyovszky is csak a tanúsítványból szerzett tudomást. Ez a lehetőség azonban nem ad alapot arra a következtetésre, hogy akár csak ezt a nevet is a francia környezetben találta volna ki magának, s vette használatba: nevezetesen azért, mert franciaországi használatára – mint arra már rámutattunk – nincs ismert adatunk.

Egyéb névhasználati problémák

A hamisítási feltevés egyik érve az is, hogy Benyovszky Móric az apósát magyar nemesnek mondja, holott „csak” szepesszombati mészáros volt, és Hönsch helyett Henszkynek nevezi, holott ilyen nevet sosem viselt. Úgy tűnik, mintha ez a deklaratív megállapítás is hordozna némi prekoncepciót. Ugyanis: Benyovszkyné Hönsch Zsuzsanna atyja nem egyszerűen mészáros volt, hanem szepesszombati (szepességi) patrícus, egyben magyar nemes is, amint ez Benyovszky Móric és Hönsch Anna Zsuzsanna házassági, a kis Benyovszky Sámuel születési, valamint Benyovszky Anna Zsuzsanna Róza 1779. január 19-i keresztelésének (beckói) anyakönyvi adataiból is kitűnik. Emitt a keresztszülők ugyanis Hönsch Zsuzsanna testvérei voltak, öccse (és nem atyja!) János György és húga Éva Katalin, s mindkettejüket a nemesi mivoltukat jelző dominusként és domicellaként jegyezték be az anyakönyvbe. De a házasságlevél a latin *nobilis* szó használatával magát Hönsch Zsuzsannát jegyzi egyenesen nemesnek.

Az pedig az e kérdés köré csoportosítható dokumentumokból is kitűnik, hogy Benyovszky a felesége nevét kizárólag nyugateurópai közegben mondta Henszky-nek, feltehetően magyarsága hangsúlyozásául, ami ugye a Hönsch név esetén – olyan közegben, ahol a királyi féldrágakő- vagy márványmozaik Európa-térkép Ausztria és Bohémia keleti határainál végződik³⁸, Szent István Magyarországot olykor még ma is a Német Birodalom részének tekintik³⁹, s Budapestet máig is illik Bukaresttel összetéveszteni, vagy csupán a Hungaroringről ismerni – nem kifejezetten ok nélküli.

Amúgy pedig épp a szepesszombati Hönsch-rokonságból akadt valaki, név szerint Roxer Vilmos – ugyancsak szepesszombati rokon és mészáros (lanio) származék –, aki a családnevet Hensch-nek ismerte s írta egy családi hagyományt közlő feljegyzésében, melyet függelékben közöl Jókai regényes Benyovszky-életrajzának 1891. évi kiadása. És a család *Hensch* néven a Nagy Ivánban is megtalálható, 1710-ben nyert nemeslevéllel, s a felvidéki Kárpátok mentén élő családok újkori címereiben gyakori sziklás címerképpel. Ennek párhuzamában pedig lehetetlen nem észrevenni, hogy a Benyovszky névnek is hányféle alakváltozata van, akár csupán a magyar környezetben is (Benyovszky, Bejnovszky, Benyowsky, de Benyow et Urbanow, de Benyov, avagy Benjovský és Benjowszký, stb.), amint ez lényegében Merényi-Metzger dokumentációs közléséből is kigyűjthető.

A Benyovszky-testvérek nevéből, a családi névadási szokásból eredő következtetések (Névmágia, avagy a névadás és névhasználat tanúsága)

Kényszerűen bár, de fölösen sokat foglalkoztunk Benyovszky keresztnéveinek kérdésével, mégis szükségesnek látszik – különösen a verbói kutatók előadása nyomán –, hogy előadásunk kiegészítéséül a szülők névadási szokásait is bevonjuk a valószínűsítő adatok körébe és vizsgálatába. Tesszük ezt nem utolsó sorban azért, mert a névadási szisztema névmágiai indítékra enged következtetni, s ez visz bizonyos rendszert a névválasztásba.

Erre a kérdésre itt csak röviden térünk ki, későbbi közlésben azonban bővebben fogjuk álláspontunkat alátámasztani.

³⁸ A versaillesi palotában XIV. Lajos térképasztalaként látható.

³⁹ Trevor Rowley: *A normannok*. Ford.: Moczok Péter. (Hajja&Fiai Könyvkiadó, Debrecen, 2008.)

Mindenek előtt azt tartjuk fontos körülménynek – a Maczunda-féle tanúsítvány alapulvételét hangsúlyozva –, hogy a katonacsalládból származó és katona hivatású Benyovszky Sámuel névadási szisztémája már a Mórocz Terézzel kötött első házassága idejétől következetesnek látszik. Abban a házasságban egy gyermek születéséről tudunk, egy kislányról, akit *Mónika* Mária Veronika névvel kereszteltek. Vajon csak véletlen volna, hogy a Révay Rózától született első fiúgyermek harmadik nevéül viszont az Ágostot találjuk? *Szent Mónika* ugyanis *Szent Ágost* anyja volt, s az életrajzi irodalomban is rendszerint együtt emlegetik őket. (Talán ez a kapcsolat magyarázza azt is, hogy Benyovszky a rendszerint használt Móric mellett az Ágostot (Augustust) is ismerte, s adott esetben használta is.)

De fontos körülmény az is, hogy a tanúsítvány szerinti mindhárom név *katonai* vonatkozású. Szent Móric katona- és vértanú-szent, névnapja szeptember 22., a keresztelés napja; Szent Lajos a szentföldi hadjáratok Szent Lajos királya (névnapja augusztus 25.); Hyppói Szent Ágoston névnapja augusztus 28., ... és az Ágost név reprezentáns lengyel királyi viselői is főként katonaként jeleskedtek⁴⁰.

A nagyobb fiúk egyik másik nevében is feltűnik a harciasság: Mihály arkangyal a mennyei seregek hadvezére, a Károly név európaszerte a frank Nagy Károly emlékét őrzi, Dávid ószövetségi hős és király.

Sámuelnek és Révay Rózának tizenhárom gyermeke született, közöttük ikrek is⁴¹. (!) Előbb három fiú, akiket ugyancsak három kislány követett, majd ismét fiúk. A névadási szisztémában mintha a gyermekhalandóság figyelembevétele is megjelenne. A gyermekek közül az első hét gyermeknél egy-egy testvérpár nevei sorában ismétlődéseket tapasztalunk. Így ismétlődik két-két gyermeknél a Móric, a Mihály, a Ferenc, a Károly és az Antal, illetve a Magda, a Márta, a Mária és Anna, az Anna-Mária és a Zsuzsanna névkapcsolatokban. Ez után – már Emánuellel kezdődően – olyan nevek következnek melyek úgynevezett óvóneveknek tűnnek: Isten kegyelme, Isten kedveltje, Isten védelme alatt álló, hűséges, erős jelentéssel. Valószínűleg az idősödő szülők gyermekóvó aggodását jelezve. S nem is ok nélkül, mert az első három fiú közül a második, majd Emánuel kivételével a kései fiúcskák egyike sem érte meg még a kamaszkort sem. (Az 1746. szeptember 20-án keresztelt Máté Móric Mihály Ferenc nevű gyermek 1758-ban bekövetkezett halálát az egyházi anyakönyvek levéltári összegyűjtésekor készült helyi kivonatolás valószínűsíti, az éven belül közelebbi dátum s egyéb adatok nélkül, így meglehetősen bizonytalanul⁴².) Egy-egy gyermek neveinek sorában legalább egy szent névnapja a születés és keresztelés napjára vagy annak közvetlen közelébe esik.

A születés körülményeiről

Végül szólnunk kell arról a konferencián is felmerült kérdésről, hogy Móricnak, ha hiteles a Maczunda-tanúsítvány, akkor házasságon kívüli kapcsolatból kellett születnie, mert a szülők csak az anya előző házastársának, Pestvármegyei Józsefnek 1743-ban bekövetkezett halála után kötöttek házasságot. Valóban: minden jel erre – az anyakönyvi bejegyzés hiányát is magyarázó! – lehetőségre utal.

⁴⁰ Itt is figyelemre méltó értelmezését adja az Augustus névnek Gaius Suetonius Tarquillus *A Caesarok Élete* c. könyv (Európa Könyvkiadó, 1984) 46. oldalán: az időszámítás előtti század latinjában szentet jelentett, szent hely, szent szertartás majd személy megnevezésre alkalmazták.

⁴¹ Benyovszky Móricné adatközlésében: Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 1987:3.szám.64.p.

⁴² Az adatok után a verbói plébánián kutató Benyovszky Móricné ottani információ alapján személyes közlése.

Révay Róza alig 16 éves és máris árva gyereklány volt még, amikor férjhez adták a nála több évtizeddel idősebb, özvegy Pestvármegyei Józsefhez. Aki az egybekeléskor még meglehetősen korban, bizonyára jó kiállítású katona és impozáns férfi lévén, a házasság akár szerelmi házasság is lehetett. De a természet rendje szerint az ilyen házasságok a testi vonzalom múltával, idővel másra irányítják a fiatalabb házaspár érdeklődését. Benyovszky Sámuel se volt túl fiatal, de jóval fiatalabb Pestvármegyei Józsefnél. A Révay Róza és Benyovszky Sámuel között szövődött kapcsolatra kétségtelenül és elvitathatatlanul utaló levelet az Emlékkönyv verbói előadója tárta itt nyilvánosság elé: Róza levele Sámuelhez, röviddel Pestvármegyei halála után (a halálhír közlésekor) arról szól, hogy ez után már nem kell titkolni a szerelmüket! ... Ugyanerre a kapcsolatra utal a halálesetet csak néhány hónappal követő, jóval a gyászév letelte előtti házasságkötés, ami mintha e kapcsolat bizalmas körben köztudomású voltát is jelezné.

Révay Róza egyéniségére, a Pestvármegyei-házasság házastársi kapcsolatának kivételes minőségére – és ha a kapcsolat kitudódott, a kétségtelenül kínos helyzet hármuk közötti elrendeződésének mikéntjére is – mutató fontos jogi természetű adat, hogy Pestvármegyei József úgy végrendelkezett, hogy özvegye holtáig (tehát új házasságában is) a Pestvármegyei javak zavartalan használatában maradjon!

*

Az Emlékkönyvet követő fogadáson egy nekem szegezett kérdésben e családi helyzet lehetőségének tagadásául felmerült az elképzelhetőség kérdése. Valóban ennyire szemérmesek volnánk, hogy amikor a régi korok becsmérése után végre reneszánszába fordul a történelmi idők, emberek, értékek megbecsülése, beleesünk ugyanabba a hibába, amelyet az elmúlt század küszöbén Benyovszky Sándor, s az ő nyomán a lovagias Jókai is elkövetett?

Mert mi is volt akkor a tét? Egy hölgy „női becsülete” avagy Benyovszky Móríc nagytmondó habitusa. De figyelniünk kell arra is, hogy a helyzetet minden bizonnal átlátó Jókai ezt miként oldotta meg? Benyovszkyból nem hazug, nevét változtatgató kóklert, afféle magyar Mühlhausen bárót csinált, hanem egy mindenre elszánt merész gyerekhőst. Úgy azonban, hogy Benyovszky Sándortól talán a tényleges helyzetről is értesülten, a hivatkozott keresztlevélből csak az évszámot közli, de egyetlen egyéb adatát sem! Ezt is Benyovszky Sándorra hivatkozva teszi! Mert ugyanis Jókai nemcsak romantikus író, hanem jogász is! A jogászai körütekintés pedig abban rejlik, hogy nem közli tételesen az 1746. évi anyakönyvi adatokat, mert akkor a személyazonosító közlésért s az abból eredő bonyodalomért (figyelemmel az 1746-ban született fiúról esetleg levéltárakban még lappangó adatok előkerülésének esélyére), ő is felelné⁴³, ... emígy pedig legrosszabb esetben is csak az informátor Benyovszky Sándort terheli a közlési felelősség. ... Így indult el az a lavina, mely Benyovszkyból mai értelemben vett virtigli kalandort csinált, ami ellen még ezen Emlékkönyv is küzdeni kénytelen. Bár nem reménytelen a helyzet, mert egyre nyilvánvalóbb, hogy minél több dokumentumát tárjuk fel Benyovszky életének, annál tarthatatlanabb a pejoratív fikció. S annál inkább fogatkozik szüksége annak, hogy egyénisége és tettei valódi értékének (talán olykor még kényszerű?) elismerésével mentegessük őt egy szerencsétlenül támadt igaztalan vélelem ellenében.

⁴³ Ez esetben az anyakönyvi adatok valamennyi eltérésére nem lett volna elég a gyerekhős-magyarázat. Ennél jóval több kérdést kellett volna Jókainak magyaráztatnia, ami szinte lehetetlen lett volna Benyovszky méltánytalan szélhámossá tétele nélkül (amint ezt a kérdés mai állása is mutatja).

Legyen szabad az elképzelhetőség kérdésére igennel válaszolva még annyit hozzáfűzni, hogy ha nagyjából hasonló eset *megtörténhetett* ugyanebben az évszázadban például Angliában egy Devonshire-i hercegnővel, a filmrevitt történetű Georgina Spencerrel⁴⁴; ha Franciaországban még pikánsabb *élethelyzeteket* örökíthetett meg a Veszedelmes viszonyok; ha a pápaság Itáliájában már évszázadokkal korábban megszülethetett Boccaccio Dekameronja; mi magunk pedig komolyan vesszük és arisztokratikus korképnek tekintjük a Weöres Sándor Psychéjét (ennyi példa elegendőnek látszik), akkor bizony ez a helyzet magyarországi viszonyok közepette is „elképzelhető”. Főleg ennyi bizonyíték párhuzamában.

Az pedig egy pap esetében nemcsak elképzelhető, de nem is történhetett másképp, hogy ha a szülők gyónási titokként bízták rá Móric születésének történetét – márpedig ha eszük volt, így tettek –, akkor megőrizte ezt a titkot, akár úgy is, hogy az anyakönyvbe nem jegyezte be a gyermek megkeresztelését. Amikor viszont ennek a gyermeknek (már jóval a szülei halála után), akár távollétében is, valótlan perbeli állítások vagy feltevések ellenében létérdeke fűződött a származása igazolásához, akkor ugyancsak kötelességszerűen (és az igazság jegyében) kiadta a kereszteléséről szóló tanúsítványt. De itt megint az irat tartalmának jogi relevanciái lépnek előtérbe: Benyovszky Sámuel és Révay Rózát nem házastársaknak jelöli, csupán mint apát és anyát említi, de a „conthorali/s” jelölést itt nem használja, ... amiként viszont nagyonis használja a keresztszülők házastársi kapcsolatának jelölésére! ... A tanúsítványnak ez a jellemzője is azt valószínűsíti, hogy a féltestvérek közötti perben, amely mindnyájuk anyja: Révay Róza hagyatéka/!/ fölött folyt, Róza gyermekei közül feltehetően a Pestvármegyey oldalnak volt perbeli szándéka a tanúsítvánnyal. Például (a jogi relevanciák erre utalnak) annak bizonyítása végett, hogy Móric nem Révay Róza gyermeke, tőle tehát nem örökölhet! ... Ez a Pestvármegyey féltestvérek körében felnevelkedett Lehotayné Benyovszky Mártának is érdeke lehetett (talán éppen neki volt kedvező reményű „szüksége” a plébánostól kikért tanúsítványra), hiszen ő az a Benyovszky testvér, aki szinte egész életében pereskedett a fivéreivel és a sógornőjével.

*

Vitathatatlan, hogy a helyzet bonyolult, s bizonyítékai többirányúak. Valamennyiük részletes ismertetése meghaladja az itteni kereteket, de – az Aladár név használatára is kitérő külön tanulmányra fenntartva – nem szándékozunk adósok maradni vele.

*

⁴⁴ Dr. Gérecz Magdolnának köszönöm, hogy a filmre felhívta a figyelmemet.